

Türk Tarih Yazıcılığında Usullere Dair

Regarding Methods in Turkish Historiography

Pasha GULUZADE, PhD

Özet

Bu çalışmada Türk tarih yazıcılığında yaşanmışlıkların doğru bir şekilde önyargısız, aktarılması ve yorumlanmasına ilişkin Türk tarihçileri tarafından ileri sürülmüş yöntem ve tarihçinin tutumu konu edilmiştir. Sözkonusu amaç doğrultusunda yöneme dair kendi görüşlerini belirtmiş Togan, Baykara, Köprülü, Gökalp, Kafesoğlu, Akçura, Cevdet Paşa, Celal Nuri, Ahmed Saib ve Filibeli Ahmed Hilmi gibi birçok münevverin görüşü incelenerek tenkit ve tarihçiye etki edebilecek faktörlerin mümkün olduğu kadar en aza indirilmesinin gerçek bilgiyi vereceği sonucu çıkarılmıştır.

Anahtar kelimeler: tarih yazıcılığı, yöntem, tenkit, tarihçi.

Abstract

In this study, the method and the attitude of the historian which are suggested by the Turkish historians about the unprejudice transfer and interpretation of the event in Turkish historiography are discussed. In accordance with this purpose, the views of many intellectuals such as Togan, Baykara, Köprülü, Gökalp, Kafesoğlu, Akçura, Cevdet Pasha, Celal Nuri, Ahmed Saib and Filibeli Ahmed Hilmi were examined. It is concluded that criticism and minimizing the factors which can affect historian as much as possible will give real information.

Keywords: historiography, method, criticism, historian.

Giriş

Tarih insana muhitini, kendisini, yaşadığı toplumu öğretmeye ve anlamaya yaramaktadır. Şimdiki yaşamı geçmişin bir devamı olarak görmemize yardım etmekte ve geleceği de düşünmemizi sağlamaktadır.¹ Tarih her bir toplum için önem arz etmektedir. Böylece hangi evrelerden geçildiği gözlemlenebilmekte ve geleceğe yönelik adımlar atılabilmektedir. Ama tarihin kişiyi maziye saplama gibi bir özelliği de vardır. Bu yüzden tarihin bir kısmının atılması, bir kısmının da hatıralardan silinmemesi gerekmektedir.² Tarih sosyal bir boyuta sahip olduğundan ve insan da sosyallıktan kaçamadığından herkesin karşılaştığı sosyal olayları yorumlamak için

¹ Zeki Velidi Togan, *Tarihte Usul*, Enderun kitabevi, İstanbul, 1985, s. 18

² Necmi Uyanık, "Celal Nuri İleri ve Tarih Anlayışı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S:16, 2004, s. 249

tarihe ihtiyacı olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Bu adeta ana dil bilgisi gibi yaygın ve ilgi konusu edilmelidir.³

Geçmişte yaşanmış olaylar tarihçi onu ele alıp incelediği taktirde tarihi olay haline gelir.⁴ Bu yüzden tarih beşeriyetin hayat hikayesinin portesini çizmektedir denebilir. Sözkonusu bu bilim dalı insanların ilk ortaya çıkışı, nasıl yaşadıkları, ne yaptığı ve düşündükleriyle ilgili bilgiler toplusunu oluşturmaktadır. Yusuf Akçura da tarihin soyut bir bilim olmadığını vurgulamaktadır. Düşünürü göre tarih hayat için, milli kültürün temeli oluşturmakta, milletlerin dünyadaki yeri ve şerefini tayin etmektedir.⁵ Tarih geçmişin yaşatılmasından çok gerçeklerin ortaya çıkmasına çalışmaktadır. Tarih bilgisinin topluma iyi bir şekilde yansıtılması için doğrulara ihtiyaç vardır. Doğru bilgiler için de bilimsel tutumun gerekliliği inkar edilemez.⁶ “Tarih, amaç olarak insanın kendisini, dolayısıyla yeteneğini tanımasını, yöntem olarak da kanıtların ortaya çıkarılması ve belirli bir yaklaşımla yorumlanmasını benimseyen, toplumsal bir varlık olan insanın geçmişteki davranış ve çabaları ile uğraşan bir bilim dalıdır.”⁷

Tarih geçmişde yaşanmış bütün işlerin toplusunu yapmaktadır. Bazıları tarihin sadece devletlerin karşılıklı teşkilat ve ilişkileriyle ilgilendiğini iddia etse de, sözkonusu görüş tarihçiler tarafından kabul edilmemektedir. Tarihin bilim ve felsefi açıdan gelişimi Vico ve Montesquieu gibi düşünürlerin ileri sürdükleri görüşler sayesinde gerçekleşmiştir. XIX. yüzyılda tarih artık sadece birtakım grubu veya ferdi değil, toplumu araştırmaya başlamıştır. Böylece olaylara insanlık tarihi açısından bakma sürecine girilmiştir. Tarihteki yaşanmışlıkları fert, grup veya sadece halka bağlayarak açıklamak olayları tektarafli incelemek anlamına gelmektedir. Oysa olayları anlamak için fertlerle birlikte, toplumsallığı ve halkın durumunu, yazılmış mektupları, vesikaları, kayıt defterlerini, hatta sanat eserlerinin bile incelenmesi gerekmektedir.⁸

³ Ahmet Güneş, “Tarih, Tarihçi ve Meşruiyet” *AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S:17, 2005, s. 69

⁴ Oral Sander, “Tarihte Yöntem”, *AÜSBFD*, C:28, S:1, 1973, s. 61

⁵ Süleyman Hayri Bolay, “Yusuf Akçura’ya Dair Bazı Notlar”, *Tanzimat’tan Günümüze Türk Düşünürleri:Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Siyasi, İdari ve Sosyal Düşünce Temsilcileri Cilt 1*, Haz. Bolay H.Süleyman, Nobel yayınları, Ankara, 2015, s. 507

⁶ Salih Özbaran, “Tarihçi ve Toplum”, *EÜEF Tarih İncelemeleri Dergisi*, S:1, s. 2

⁷ Sander, *age*, s. 71

⁸ Fuad Köprülü, “Türk Edebiyatı Tarihi’nde Usul”, *Edebiyat Araştırmaları*, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara, 1999, s. 6-7

Tarihi “devletin dümenini istenilen yöne çevirmek” olarak gören Mehmet Arif onu bir anlamda devletin geleceğine yöne veren ilim olarak görmektedir. Bununla birlikte tarih geçmişle yüzleşme imkanı veren bir ayna rolünü de oynamaktadır. Yani tarih sayesinde geçmişte yapılan yanlışlar bilinerek ondan kaçınılmakta ve gelecek için planlar yapılması için olanak sağlanmaktadır.⁹ Cevdet Paşa`ya göre de geçmişte faydalanılan usullerin dönüştürülerek yeniden yararlı hale gelmesi için tarih gerekmektedir. Geçmişteki malzemelerin günün şartlarına uygun bir şekilde yorumlanması da göz ardı edilmemelidir.¹⁰ Ne yazık ki, uzun bir süre Türk tarih yazımında bu tutum pek de yaygın olmamıştır. Bu nedenle Yusuf Akçura Osmanlı tarihçilerinde gördüğü en önemli eksikliğin bu olduğunu göstermekte ve onların birer vakanivüs olduklarını söylemektedir. Çünkü onlar günlük olayları yazmaktan başka bir iş görmemekteydiler.¹¹

Bir tarihin yazılması için olayların gerçekliği önemlidir. Bir takım hayal üzerinde kurulan tarihi bilgiler bir süre sonra sorgulama sayesinde yıkılmaya mahkum olan bina gibidir.¹² “Tarih yazıcılık bütün zamanların ötesinde, tarihçilerin eşitlik içinde kendi üslupları ve sanatsı beceriklilikleriyle devam ettirdikleri bir bilgi ve yazım dalıdır.”¹³ Tarih yazıcılığının en önemli amacı insanın dünyadaki hikayesini anlatmaktır. Bunun içinde insanlıkla ilgili tarihsel kayıtlara gerek vardır. Tarihçilik olarak da bilinen bu süreç ilk başlarda siyasi ve dini olaylarla ilgilenmekteydi. Zamanla toplumun veya medeniyetin genel bir tasvirini yapmaya doğru evrilme geçirmiştir.¹⁴ Celal Nuri`ye göre tarihi olayları değerlendirirken geçmişten faydalanarak geleceğe faydalı olma ilkesini benimsemek gerekmektedir.¹⁵ Kısaca modern tarih anlayışı geçmişin anlaşılması, bugünün açıklanması ve geleceğin kurgulanması çizgisinde oluşturulmuş bir niteliğe sahiptir.¹⁶

Tarihçi ve Tarihi Kaynaklar

⁹ İrfan Görkaş, “Tarih Yazıcılığında Tarih Felsefesine:Mehmet Arif in “Muhakemeli Tarih” Anlayışı”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S:28, s. 270

¹⁰ Ayhan Bıçak, *Türk Düşüncesi II:Kaygılar*, Dergah yayımları, İstanbul, 2010, s. 375

¹¹ François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin KökenleriYusuf Akçura(1876-1935)*, Çev: Alev Er, Tarih Vakfı Yurt yayımları, İstanbul, 1999, s. 75; Ahmed Saib, “Rehber-i Müverrihin:Mükemmel ve Muntazam Tarih-i Osmanı Nasıl Yazılır?”, Haz:A.Ertuğrul, *İstem*, S:1, 2003, s. 206

¹² *Türk Tarih Kongresi-I*, Türk Tarih Kurumu yayımları, Ankara, 2010, s. 583

¹³ İlber Ortaylı, *Tarih Yazıcılık Üzerine*, Cedit neşriyatı, Ankara, 2011, s. 15

¹⁴ Ayhan Bıçak, “Tarih Düşüncesi” *Cogito*, S:73, Yapı kredi yayımları, 2013, s. 42

¹⁵ Uyanık, *age*, s. 244

¹⁶ Nadir Özbek, “Alternatif Tarih Tahayyüleri:Siyaset, İdeoloji ve Osmanlı-Türkiye Tarihi”, *Toplum ve Bilim*, S:98, 2003, s. 234

Tarih geçmişte yaşanan olayları ortaya koymaktadır. Bunun için ona vesika, kayıt veya sanat gibi bir takım maddi kaynak gerekmektedir. Tüm bu kaynaklardan hareketle tarihçi vakaların genel nedenlerle izahını sağlamaktadır.¹⁷ Tarihçi hep kanıt peşinde koşmaktadır. İşin en ilginç yanı bu kanıtların hiçbir zaman tükenmeyeceğidir. Kaynaklar giderek çeşitlenmekte, teknik yardımlardan faydalanmak artmakta ve bakış açıları değişmektedir.¹⁸ Tarihçinin en önemli görevi faydalı bilgiler vermek, herkese ibret olabilecek şeyleri arayıp bulma ve onları herkesin anlayabileceği şekilde açık ve akıcı anlatmaktır.¹⁹ Tarihçi olayları olduğu gibi aktardığında bir anlamda ravi olarak kalmaktadır. Tarihçinin yapması gereken en zorlu ve önemli iş olayları sorgulamak ve gerektiğinde eleştirmektir.²⁰ Tarihçi kendi anlatısında insanların yaşadığı kopuk olayları birleştirerek bir süreklilik oluşturmaktadır. Elbette ki, bu süreçte tarihçi varsayımlardan hareketle bunu gerçekleştirebilmektedir.²¹

Bunlar yapılırken tarihi bilgilerin tahrif edilmemesi gerekmektedir. Örneğin tarihi bir şahsiyet araştırılacaksa, o kişinin her yönü gözler önüne serilmelidir. Yani menfi veya müspet anlamda ne yapmışsa onların hepsinin belirtilmesi gerekmektedir. Tarihi şahsiyet ne gereğinden fazla büyütülmeli, ne de gereğinden fazla yerilmelidir.²² “Müverrih, geçmişe ait vakalarını nakl ve yaşatmak istediği cemiyetin, evvela ırk menşeyini, fiziki ve coğrafi çevresinin teşekkülünde yer alan amilleri, siyasi kuvvetinin saha ve nüfuzunu, aile iktisadiyatını, halk hayat ve teşkilatını, bu teşkilatın resmi teşkilat ile münasebetlerini, mülkiyet şeklini, ziraat, ticaret, sanayi, lisan ve edebiyatını, dini, ilmi tekamülünü, komşu kavimlerle maddi ve manevi münasebetlerinin derecesini vazih hatlarla göstermelidir.”²³

Togan dört tür tarih yazımı olduğunu belirtmektedir. Bunları rivayetçi, öğretici, nedennasılı ve içtimai olarak adlandırmaktadır:

¹⁷ Köprülü, *age*, s. 13

¹⁸ Salih Özbaran, “Türkiye’de Tarihçiliğin Görüntüsü”, *DEÜAİTE Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C:1, S:2, 1992, s. 39

¹⁹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet I Cild*, Sad: Dündar Günday, Sabah gazetesi yayınları, İstanbul, 1972, s. 30

²⁰ Togan, *age*, s. 6

²¹ İlhan Tekeli, “Siyasetçilerin Tarihle İlişki Kurma Ahlakı Üzerine”, *Cogito*, S:73, Yapı kredi yayınları, 2013, s. 289

²² Akt. Uyanık, *age*, s. 242

²³ Köprülü, *age*, s. 7

a)Rivayetçi: Olayları felsefi veya diğer bakımdan eleştirmeden olduğu gibi aktarmaktır. Bu gibi tarih yazımları daha çok rivayet veya hikayelerden oluşmaktadır.²⁴ Bazı yazarların yaşanmışlıkları gerçekliğe uygun bir şekilde tasvir etmediklerini de söylemektedir. Bu tip yazarların amacı güzel yazı yazmaktır.²⁵ Eskiler tarihi olayları belli bir bakış açısından hareketle yorumlamaya çalışmışlardır. Yani kalem erbabı bir fikri önceden ortaya koymuş ve buradan hareketle olayları kabul veya reddetme yoluna gitmişlerdir. Bu da bir iddianın ispatı için olayın tahrif edilmesine neden olmaktadır.²⁶ Togan`a göre göre nitekim Herodot, Taberi ve birçok İslam kronikleri bu kesime aittir. Bu tarz tarih yazımı neredeyse her millette görülmüştür. Çünkü bir milletin tarih inşasının en eski şekli budur²⁷.

b)Öğretici: Felsefi esasta yazılan tarihi eserleri, tarihi yaşanmışlığı öğrenerek sonuç çıkarmaya çalışanlar bu gruba girmektedir. Bu gruptaki tarih yazarları daha çok kişilerin hayatlarına önem vermektedirler. Thukydides, Plutarkos, Machivelli, İslam alemindeki hal tercümeleri, evliya menkıbeleri, siyer kitapları öğretici tarih yazarı olarak görülebilir.²⁸ Kafesoğlu`na göre bu tip tarihçilik daha çok milleti harekete geçirmek, halkın efkarını dağıtmak veya yeni hamlelere hazırlanmak için kullanılmaktadır.²⁹

c)Nedennasılıcı: Olaylara her zaman “neden ve nasıl” sorusunu sorarak araştırmacı tavır takınmak bu türün en önemli özelliğidir. Hadiseleri, onların beşer tarihindeki yeri, doğuran sebepleri araştırarak tasviye etmeye gayret etmek bu gruba aittir tutumdur.

d)İçtimai: Bir anlamda öğretici usulün duygusal yanlarını bertaraf ederek tarihin yazılması demektir. Marksist ve materyalistler, Spengler bu gruba aittir.³⁰

Togan bu dört usülden en çok nedennasılıcı tarih yazımını beğendiğini söylemektedir. Çünkü bu usul sayesinde bireyi araştıran sadece onun kendisini değil onun dost ve düşmanlarını, kendisi tarafından yazılan yazıları, başkalarının onunla ilgili yazdıklarını öğrenmek ve incelemek zorundadır.³¹ Bu da bize kuşkusuz bireylerle ilgili doğru bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Yani

²⁴ Togan, *age*, s. 3

²⁵ Cevdet Paşa, *age*, s. 31

²⁶ Uyanık, *age*, s. 246

²⁷ Togan, *age*, s. 3

²⁸ Agy.

²⁹ İbrahim Kafesoğlu, “Tarih İlmi ve Bizde Tarihçilik”, *Tarih Dergisi*, XIII, (17-18), s. 2

³⁰ Togan, *age*, s. 3-4

³¹ *Age*, s. 5

bireyin bilinçli hale gelmesi için tarih gerekli olduğu gibi onun iyi bir şekilde anlatılması da gerekmektedir. Ama sıradan anlatmak değil, muhakemeli bir şekilde tarih anlatımına ihtiyaç vardır. Yani olaylar akıl süzgecinden geçirilmeli ve sorunların çözümü için önerilerde bulunmak gerekmektedir.³² Muhakemeyle eldeki verilerin doğruluğu sorgulanmakta ve şahitlerin kimliği, olayla ilişkisi göz önünde bulundurulmaktadır.³³

Tarihteki kaynakları kısaca bu şekilde ayırmak mümkündür: 1)Müşahede ve hatıralar: başkalarının yaptıklarını bizzat görmekle elde edilen bu menba türünde olayları doğru olarak anlatan ve yazan kişi iyi bir kaynak bırakmış olmaktadır. İnsanların algılaması onun yaşadığı ortam, medeni seviyesi gibi birçok etkenlere göre değişim geçirmektedir. Bu yüzden bazı olayla ilgili farklı görüşlerle karşılaşmakta, hatta hangisinin doğru olduğu pek de bilinmemektedir.³⁴ Örneğin hatıra ve üçüncü şahısların yazdıkları biyografilerde kişi duygu durumuna kapılabilmektedir. Bu da saptırmalara neden olmakta ve kişi veya olayın gerçek yüzünü gizlemektedir.³⁵ Oysa tarihte büyük isim bırakmış kişilerin bile hayatı incelenirken onun sihrine kapılmamalı, yanlış tarafları da vurgulanmalıdır.³⁶

2) Haberler: müşahede eden kişilerin bize anlattıklarını içeren bu menba yazılı ve şifahi olarak ikiye ayrılmaktadır. Şifahi menbalar yaşanan olayları hikaye tarzında nakletmektedirler. Bunlara örnek olarak; tarihi şiirler, destanlar, mitler, menkibeler, anekdotlar gösterilebilir.³⁷ Özellikle kavmin yazılı kaynaklarına ulaşım mümkün olmadığında o kavmin şifahi edebiyatı; rakslar, bilmeceler, destanlar, masallar, ayinler, kozmogoni, ilahi, dua, atalar sözü, örfler ve adetler, halk tarafından kullanılmış eserler, kelimeler, kaideler başvurulması gereken kaynaklar arasındadır.³⁸ Şifahi menbalar ağızdan ağıza nakledilirken değişmelere maruz kaldığı gibi yazılı menbalar da yazıya geçirenin tarafından değiştirilebilmektedir. Bu kaynaklara örnek olarak kitabeler, şecereler, vakanivüsler, hal tercümeleleri, hatıralar, seyahetnameler, gazete ve matbuatı göstermek mümkündür.³⁹

³² Görkaş, *age*, s. 277; Bıçak, *age*, s. 387

³³ Ahmed Saib, *age*, s. 210

³⁴ Togan, *age*, s. 36

³⁵ Ortaylı, *age*, s. 133

³⁶ Ahmed Saib, *age*, s. 216

³⁷ Togan, *age*, s. 38-51

³⁸ Ziya Gökalp, *Küçük Mecmua-II*, Çeviriyazı.Şahin Filiz, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk yayınları, Antalya, 2009, s. 102

³⁹ Togan, *age*, s. 52-59

3)Kalıntılar: Hiçbir kişisel etkiye maruz kalmadan tarihin kendisinden miras kalan eserlerdir.⁴⁰ İnsan vücudundan geriye kalanlar, konuşulan diller, coğrafi isimler, örfler, eski binalar, yazma eserler, hukuki ve edebi eserler, eski kavimlerin bıraktığı eserler, alet ve edevatlar, fosiller, mabedler, levhalar⁴¹ bu kategoriye girmektedir.

Kısaca eserler yazıldığı dönemin durumunu, insanların düşünce ve milli medeniyetini vermektedir.⁴² Tarihteki yaşanmışlık insanoğlunun mazisi konumundadır. Mazi insanlığın bir anlamda çocukluk devridir. Bu nedenle onda bir ibtidailik sezilmektedir. Bazen mazi insanı heyecanlandıran veya eğlendiren bir konumda olabilmektedir. Geçmişte yaşanmışlıklara takılıp kalmak veya onu durmadan yüceltmek düşünsel olarak orada kalmak anlamına gelmektedir. Yani kişi artık maziye takılıp kalmıştır. Oysa zaman akıp gitmektedir. Maziye saygı duyulmalı ve bununla birlikte gelecek için de çalışılmalıdır.⁴³

Yöntem olarak tenkit veya intikad

Tarih yazıcılığındaki en önemli şey kritik veya intikaddır. İntikadın görevi bir kaynağın ve ondan çıkarılan sonuçların doğru olup-olmadığını belirlemektir. Eskiden tarihler bir olayı tasvir etmek için yazılmaktayken, zamanla bu tutumun değiştiği görülmektedir. Bunun için de tenkit veya intikad yöntemini benimsemek gerekmektedir.⁴⁴ İntikad iki türdür. Kaynakların intikadı, yani dış intikad bunlardan biridir. Burada genelde kaynaklar ön plandadır. Diğeriyse dış intikaddır. Burada olayın gelişiminden sonucuna kadar olan bilgiler tartışmaya açılmaktadır.⁴⁵ Tuncer Baykara`ya göre de tarihçi elde ettiği bilgileri tenkid ve tahkik ederek onlardan doğru bilgiyi bulmaya çalışmalıdır. Tenkid iç(yazar tenkidi), dış(kaynak tenkidi) ve tenkidli metin(edisyon kritiği) neşri olarak üç kısımdır.⁴⁶

Dış intikad kullanılan kaynağın sahte olup-olmadığı veya ne tür hatalarının olduğunu belirlemeye yaramaktadır. Eserin benzeri bazen aslı yerine konulabilir.⁴⁷ Özellikle para kazanmak, mezhebini övmek veya kendi şeceresini yükseltmek için insanlar sahteciliğe

⁴⁰ *age*, s. 62

⁴¹ Filibeli Şehbenderzade Ahmed Hilmi, *İslam Tarihi*, Ed:Cem Zorlu, Ağaç yayınları, İstanbul, 2009, s. 36

⁴² Köprülü, *age*, s. 25

⁴³ Uyanık, *age*, s. 243

⁴⁴ Ahmed Saib, *age*, s. 215

⁴⁵ Togan, *age*, s. 75

⁴⁶ Tuncer Baykara, *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*, IQ Kültür Sanat yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 83

⁴⁷ Togan, *age*, s. 76-78

başvurabilmektedirler. İslam aleminde daha çok kendi mezhebinin hak olduğunu iddia etmek veya padişaha yaranmak için bu gibi uydurmalar yapılmaktadır. Fetihler veya İslam`ın kurtacısı gibi hadisler bu türü temsil etmektedir. Oysa bir tarihçi için vesikada ne yazıldığı araştırmamanın ilk adımı için önemlidir. Bu süreçte en önemli olan şey yazının doğruluğu ve yazanın nasıl biri olduğunu bulmaktır. Bunu da tenkit yoluyla yapmak mümkündür.⁴⁸ Böylece müverrih doğru bilgiler edinebilir ve toplumu doğru bir şekilde yönlendirebilir. Diğer bir ifadeyle dış tenkid sayesinde bir kaynaktaki bilgilerin doğruluğu sorgulanmaktadır. Bu zaman ilk olarak yapılması gereken kaynağın gerçekliğini anlamaktır. Tarihe bu süreçte diğer bilimlerde yardımcı olmaktadır. Örneğin kağıtın veya mürekkebin özelliklerinin bulunması için yararlanılan diğer bilimlerin yöntemleri buna örnektir.⁴⁹

Bir kaynağın sahte olup-olmadığını anlamak için onun dil, yazı, üslup veya tasnif olarak sözkonusu dönemin simgelerini taşıdığına bakmak gerekmektedir. Kaynak bir eser ise onun mündericatu, gerçek olduğu ispat edilen eserle aynı mı? İçinde yalan bilgiler var mı? Yani mevcut olmayan bir şehir veya beldeyle ilgili bir bilgi varsa o kaynağın gerçekliği şüphelidir demektir.⁵⁰ Belgede o döneme ait olmayan söz veya sözcükler varsa demek ki, o kaynak değiştirilmiştir. Baykara özellikle sahtekarlıkların artması tarihçileri böyle bir işle meşgul olmaya mecbur bırakmıştır demektir. Kişi eğer para kazanmak amacıyla sahte sikke veya eserleri tarihi diye satıyorsa adi sahtekarlık yapmış olur. Milli amaçlar uğruna yapılan sahtekarlıklarda genelde toplumun çıkarı ön planda tutulmaktadır. Bir de Evliya Çelebi gibi gitmediği yerleri gitmiş gibi kitabında belirten “masum sahtekarlık”lar vardır.⁵¹

Eserin sahit olduğunu anlamak için bunların yapılması gerekmektedir: 1-Eldeki metin yazarın elyazısı değilse, aslına uygun olup-olmadığı araştırılmalıdır. 2-Eserin tam ve sahitliğı, fazla veya eksikliğiyle ilgili inceleme gerçekleştirilmelidir. 3-Metnin tarihi ve yazıldığı yer doğru bir şekilde tayin edilmelidir. Böylece eldeki nüshanın sahitliğini anlamak mümkündür. 4-Metni anlamak için onun yazıldığı dönemi iyi bir şekilde tetkik etmek gerekmektedir. Özellikle dönemin mitolojisi, rivayet veya menkıbelerini bilmeden metni tam olarak anlamak mümkün değildir. 5-Daha sonra metnin üslubu, incelikleri iyi bir şekilde tetkik edilmeli, onun hissi, fikri ve sanat yanı

⁴⁸ Gökalp, *age*, s. 81

⁴⁹ Baykara, *age*, s. 84

⁵⁰ Togan, *age*, s. 80-81

⁵¹ Baykara, *age*, s. 85-86

öne çıkarılmalıdır. Yazarın çağdaşları, ondan önce ve sonra yaşayanlar arasındaki farklılıkları da göz önünde bulundurulmalıdır. 6-Araştırılan eserin hangi durumlarda yazıldığını bilmek önemlidir. Bunun için de yazarın şahsi ve umumi hayatını, aldığı eğitimi, düşünce tarzını ve ona tesirlerini anlamak gerekmektedir. 7-Eserin toplumda nasıl bir etki oluşturduğu gözardı edilmemelidir. Onun toplumdaki etkisini de anlamak için başka kaynaklara da başvurmak gerekmektedir.⁵²

Bazı kimseler de hayal güçlerini aşırı kullandıkları için verdikleri bilgilerde sorunlar çıkabilmektedir. Bunlar da farkında olmadan sahtekarlık yapmaktadırlar.⁵³ Ama bu süreçte de şahidin tutumu ve görüşleri çok önemlidir. Çünkü şahide etki eden faktörler vardır ve bu gibi etkenleri gözardı etmek tarihçiyi yanılsıza düşürebilmektedir. Bu etkenlerden biri ictimai amillerdir. Örneğin bir ümmet batıl olarak gördüğü bir mezhebin iyi taraflarını bile görmezden gelebilir. Çünkü bu tutum onun mezhebi için “yarar” sağlamaktadır. Gökalp buna örnek olarak Avrupa'nın hala Hıristiyan taassubunu devam ettirerek İslam alemine yaklaşımını göstermektedir.⁵⁴

Dış intikadda diğer dikkat edilmesi gereken yol eserin yazılma tarihidir. Yazarın hangi tarihlerde ve nerede yaşadığı da bu süreçte önem arz etmektedir. Yazarı belli olmayan eserin ait olduğu dönemdeki müelliflerle kıyaslayarak eserin kime ait olduğu belirlenebilir.⁵⁵ Eserin ondan önce yazılmış başka bir eserden aktarma olma ihtimaline göre yazılma tarihlerinin ve müelliflerinin bilinmesi gerekmektedir. Bazen yazar kendisi bile ilk baskıyla sonraki baskı veya baskılar arasında değişiklik yapabilir. Çünkü zamanla onun da bakış açısı değişebilmektedir. Eserleri incelerken bunların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.⁵⁶ Bir eserin orijinal veya kopya olduğunu anlamak için karşılaştırma metodunu kullanmak gerekmektedir. Eserler karşılaştırıldığında birinde olaylar daha açık, diğerinde anlaşılmamış veya okumada yanılsıza neden olabilecek ipuçları varsa ikinci eser kopya olarak kabul edilmektedir.⁵⁷

Dış tenkid sayesinde ismi öğrenilen yazarın iç tenkitle hayatının bilinmesi gerekmektedir. Böylece yazarın şahsiyeti, zaafı ve güçlü yanları, olaylar karşısında sergilediği tutumlar, devlet

⁵² Köprülü, *age*, s. 38-41

⁵³ Togan, *age*, s. 79

⁵⁴ Gökalp, *age*, s. 28

⁵⁵ Togan, *age*, s. 83

⁵⁶ Baykara, *age*, s. 89-90

⁵⁷ Togan, *age*, s. 86

tecrübesi, bildiği diller ve hatta dini ve mezhebiyle ilgili bilgilere ulaşılmalıdır.⁵⁸ “Bütün bu eski kaynakların müellifi üzerinde kendi zamanlarının ve muhitlerinin tesiri olacağı ve bunların da ne gibi tesirler olacağını iyice öğrenilmelidir. Koyu müteassıb bir hıristiyan, müslümanlar hakkında, yahut müteassıb bir müslüman hıristiyanlar hakkında bitaraf hüküm veremez. Keza hükümdarlara yakın olan müelliflerin çoğu hükümdarların tesiri altında bulunurlar.”⁵⁹

İç intikad sayesinde ise bir eserin zahirini anladıktan sonra kaynağın itimada şayan olup-olmadığı tayin edilmektedir. Yani kaynak bir eserse onu yazanın da hayatı, medeni seviyesi, measi tarzı gibi konulara dikkat edilmesi gerekmektedir.⁶⁰ Bu sayede onun ne demeye çalıştığını anlayabiliriz. Çünkü fertler ne kadar büyük önemli kişilikler olsa da, onları zaman ve mekandan ayrı düşünmek mümkün değildir. Birey ister istemez toplumun çeşitli daireleri tarafından etkilenmektedir. Onun ailesi, akrabaları, yaşadığı vilayeti, ırkı, milliyeti göz önünde bulundurulmalıdır. Birey ortaya koyduğu eserlerde kendi yaşadığı zamandan ve çevresinden beslenmektedir.⁶¹ Bununla birlikte iç tenkit zamanı ilk önce eldeki belgenin işleme koyulup koyulmadığına dikkat etmek gerekmektedir. Elde edilen belge gerçek olabilir ama işleme konmamış veya sonrada iptal edilmiş de olabilir. Bu nedenle belgenin işlem kayıtlarına geçirilip geçirilmediğini de teyit etmek önemlidir.⁶²

Celal Nuri ise Avrupa'daki tarihi eserleri gözden geçirerek onları milli ve tenkidi olmak üzere iki kısma ayırmaktadır. Milli ve Tenkidi tarihin ikisi de toplum için önemlidir. Bu ikisinden hareketle gerçeklere varmak mümkündür. Bunlardan birini üstün görmek hiç de doğru karar değildir.⁶³ Beraber kullanıldıkları sürece o toplum için iyi aydın, siyasetçi yetişebilir. Türkler için de durum böyledir. Bir kere toplumun canlanması için milli tarihe ihtiyaç vardır. Bununla birlikte tenkit fikrinin de aşılması gerekmektedir.⁶⁴ Diğer türlü maziye anlamakta zorluklar yaşanır. Biraz geniş düşünmeye çalışarak, her fikre layık olduğunu vermeye çalışmak gerekmektedir. Avrupa tarihi işte bu ikisini birlikte götürmeyi başarmıştır. Oradaki müverrihler beğenmedikleri kişilere ilişkin yazılarına bile saygılı olmuş ve hakkını vermişlerdir.⁶⁵

⁵⁸ Baykara, *age*, s. 91

⁵⁹ Togan, *age*, s. 99

⁶⁰ *age*, s. 97

⁶¹ Köprülü, *age*, s. 27-28

⁶² Baykara, *age*, s. 91

⁶³ Celal Nuri İleri, “Milli Tarih, Tenkidi Tarih”, Çev:Ahmet Vurgun, *TUHED*, C:3, S:2, 2014, s. 221

⁶⁴ Uyanık, *age*, s. 249-250

⁶⁵ Celal Nuri, *age*, s. 219

Tarih Yazıcılığında Nesnellik

Tarihçinin bir eser meydana getirmesi için yapması gerekenler: Olayların birbiriyle olan ilişkisini tespit etmek ve olayın oluşumuna etki eden faktörleri bulmaktır. Yani olayla ilgili şahıslar, mekan, içtimai durum vb. birçok etkenleri de göz önünde bulundurulmalıdır.⁶⁶ Tarihçi edindiği bilgilerin doğruluğunu sorgulamalıdır. Eserdeki olaylar gerçekleşmiş midir, yoksa müellifin uydurmaları mıdır? Bunun için başka kaynaklara başvurulmalıdır. Yazarın ne demek istediğini anlamak gerekmektedir. Bazen müellif yazdıklarıyla başka şeyleri de kastedebilmektedir. Bu nedenle genellemelerden mümkün merteye kaçınılmalıdır.⁶⁷ Tarihçi elde ettiği bilgilerden çıkardığı sonuçların her zaman doğru olmadığını da bilmesi gerekmektedir. Çünkü genellemeler araştırmacıyı da yanıltmaya götürebilmektedir. Bir eserde belli bir zümre ile ilgili görüşlerin neredeyse her kitapta bulunması olağan haldir. Çünkü o kaynağa gereğinden fazla güvenilmektedir. Oysa araştırıldığında gerçeğin başka olduğunu veya başka türlü yoruma açık olduğunu da görmek mümkündür. Araştırmalarda eldeki verileri iyi bir şekilde anlamak için onunla ilgili tüm bilgilere ve etkenlere dikkat edilmesi gerekmektedir.⁶⁸

Tarihçi olayları sadece kronolojik olarak aktarmakla yetinmemeli, onlardan sonuçlar çıkarmak için yorum yapmalı ve yargılara yer vermelidir. Doğru çıkarımların elde edilmesi tarihçinin olay veya kişiye karşı tutumuna göre olmaktadır. Yani tarihçinin adil olması gerekmektedir. Bunun için de ilk önce tarihçinin empati kurabilme yeteneği olmalıdır. Olgulara karşı nefret ve sempati ilişkilerinden kurtulmalıdır. Elde ettiği kaynakların tarafsızlık ve nesnellüğünün ne derecede olduğunu bilmesi gerekmektedir.⁶⁹

Tarih muhatap olacağı kişi veya toplum dikkate alınarak tarihçi tarafından yazılmaktadır.⁷⁰ Tarihi olayları okuma zamanı karşılaşılan zorlukların başında objektif olmak gelmektedir. Çünkü hiç kimse bir vakayı anlattığı zaman, kendi subjektif görüşlerini ilave etmeden anlatamaz. Bu yüzden tarihçi hangi topluluktan olursa olsun, araştırma yaptığı zaman ait olduğu din, mezhep, ırk, kavim, millet, iktisat gibi etkenlerin menfaatlerini gözeterek yazmaktadır. “Siyasi sahalarda kavmi menfaatlerin tarih inşasındaki tesirlerinin en bariz bir misalini, zamanımızda, gözümüzün önünde

⁶⁶ Togan, *age*, s. 107

⁶⁷ Baykara, *age*, s. 92

⁶⁸ Köprülü, *age*, s. 43-44

⁶⁹ Tekeli, *age*, s. 299

⁷⁰ Güneş, *age*, s. 70

olup geçmiş mühim ve cihanşümül bir vakıanın tasvirinde görebiliriz: Umumi Harbin sebepler ve zuhur sureti, alehusus harp mesuliyeti meselesi anlatılırken, bir alman ve bir fransız müverrihin vakıaları birbirlerinden ne kadar farklı olarak teselsül ettirdiklerini hepimiz az çok bilmeniz gerek”.⁷¹

Tarihçi olayları geçici olarak bir elemenden geçirmekte ve onlara bir yorum vermektedir. Sözkonusu süreç bugün ile geçmiş arasındaki ilişkiden de etkilenmektedir. Çünkü yaşanmış olay geçmişin, tarihçi ise bugünün bir parçasıdır.⁷² Tarihçinin tarafsız olmaya ihtiyacı vardır. Ama insanoğlu genelde kendi duygularına kapılabilmektedir. Farkında bile olmadan birey kendi ait olduğu topluma uygun yorum verebilmektedir. Bu yüzden de bireyin tarafsızlığı görecelidir denebilir. Kişi bir olayla ilgili yorum yaparken genel olarak kendi için yararlı olanı tercih etmektedir. Bazen milletlerin kendi kültür seviyeleri onlara koyu bir tutum aşılabilir. Örneğin Cermenlerin tarihinde bunu kolay bir şekilde görmek mümkündür. Türk ve Moğolların İslam`dan önceki tarihlerinde de bunu görebiliriz.⁷³ Bu daha çok dini konularda kendini göstermektedir. Çünkü tarihçinin en zor anlarından biri dinle ilgili yazılarda oraya çıkmaktadır. Örneğin İslam diniyle ilgili tarihi bir eser yazmak için dini duygulardan arınılması gerekmektedir. Hz.Muhammed kendisinin bir beşer olduğunu söylediği halde İslam dünyasında ona bu yönden yaklaşan neredeyse olmamıştır denebilir. Çünkü bizde Batı`da olduğu gibi objektif tutum sergileyen veya sergilemeye çalışan tarihçiler henüz tam olarak yetişmemiştir.⁷⁴

Olayları anlatırken tarihçi ne kadar tarafsızlık tavrı göstermiş olsa da, yine de tamamen tarafsız olamamaktadır. Kasıtlı olmasa da, tarihçi taraf tutabilmektedir. Bundan kaçınmak için tarihçi okuyucuya karşı otoriter bir tavır takınmaktan kaçınmalıdır. Yani okuyucuya kendi yargısını değil, okuyucunun kendi yorumunu oluşturmasını sağlamalıdır.⁷⁵ Her tarihçi kendi döneminin hayat felsefesinin etkisi altındadır ve konuları seçmesi ve incelemesi süresince bu etkiden kurtulamamaktadır. Örneğin Osmanlı dönemindeki tarih öğretimi ve yazımı daha çok İslam tarihi ve hanedana ilişkindi. Meşrutiyet zamanı tarihçiliğin konusuna Gazneliler, Selçuklular da girmeye başladı. Cumhuriyet dönemindeyse mazinin tüm Türk toplumları ele alınıp

⁷¹ *Türk Tarih Kongresi-I*, s. 588

⁷² Sander, *age*, s. 62

⁷³ Togan, *age*, s. 113-114

⁷⁴ Uyanık, *age*, s. 253

⁷⁵ Tekeli, *age*, s. 300

incelenmekteydi. Yani tarihçilik artık daha geniş ufuklara sahip olmaya başlamıştı.⁷⁶ Tarih araştırmalarında en önemli sorunlardan biri önyargı olduğundan, bunun en alt düzeyde tutulması ve peşin hükümlerden kaçınılması gerekmektedir. Kişi inanç, dış ve iç siyaset, milli duygular nedeniyle önyargı ve peşin hükümlere düşebilmektedir. Ama bu gibi etkilerden kurtulmak neredeyse mümkünsüz gözükmektedir.⁷⁷ Bu nedenle müverrih kaynaklarda mezhebçiliği, edebiyatı ve diğer şeyleri birbirinden ayırabilmelidir. Rasyonalist bir tutum sergileyen müverrih gerçekte neler olup-bittiğini anlatmalıdır.⁷⁸ Tüm bunlara rağmen yine de yapılan inceleme ve özellikle yorumlarda tarihçinin nesnel davranması biraz zor gözükmektedir. Kişinin değer yargıları her zaman onu etkileyebilmektedir. Sonuçta tarihçi bir kayıt cihazı değil, insandır. Bu yüzden de onun kendisine özgü ideolojik, ahlaki ve siyasi görüşleri vardır ve ister istemez yaptığı yorumlarda onlardan etkilenmektedir. Tarihçinin nesnel veya hiç bir şekilde etkilenmediğini iddia etmesi bir anlamda kendisini veya başkalarını aldatması demektir.⁷⁹

Tarihçi onu etkileyebilecek olan faktörlerin tesirinin el alt düzeye indirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Onun en önemli ve ebedi sorunlarından biri de çevresinden ve dönemin akışından etkilenerek tarihi olaylarla hesaplaşmasıdır. Bu elbette iyi bir şeydir ve birtakım farklı bilgiler verebilmektedir. Ama ipin ucunu kaçırmamak esastır.⁸⁰ Tarihçi betimlediği olaylara sadece kendi açısından değil, bütün bir şekilde bakmaya çalışmalıdır. Sadece kendisi için önemli olarak gördüğü bilgilerin aktarılması zamanla sorunların oluşmasına olanak sağlamaktadır. Nitekim Akçura da konuya ilişkin yakınmalarıyla hatırlanmaktadır. Ona göre iktisadi ve ictimai hadiseler çok mühim olmasına rağmen, Osmanlı dönemi tarih kitaplarında ve tedrisatta pek yer verilmeyen konular arasındadır. Özellikle Avrupa'da yaşanan ekonomik, felsefi, siyasi gelişmelerden öğrenciler habersiz kalıyorlardı.⁸¹ Bu da öğrencilerin geleceğe yönelik kurgular yapmasına engel teşkil edebilmekteydi. İctimai terakki siyasetin himayesinde olmadan fazla ileriye gidemez. Bizim Batı'dan geri kalışımızın nedeni de burada yatmaktadır. Bir kere oradaki tarihi ve siyasi cereyanları bilmiyoruz. Bununla birlikte Osmanlı'da yaşanmış tarihi gerçeklikleri de bilmekte yetersiz kalmışız. Bir devletin tarihini yazmak çok zordur. Çünkü tek başına

⁷⁶ Kafesoğlu, *age*, s. 13-14

⁷⁷ Baykara, *age*, s. 99-100

⁷⁸ Ahmed Saib, *age*, s. 211

⁷⁹ Sander, *age*, s. 63

⁸⁰ Ortaylı, *age*, s. 43

⁸¹ Yusuf Akçura, *Tarih-i Siyasi-Ders Notları*, Haz: E.Kılınç, Ötüken yayınları, İstanbul, 2016, s. 359

değerlendirmenin yanında bir de insanlık bazında yorum da yapmak gerekmektedir. Örneğin Kanuni dönemini yazmak için o dönemdeki İtalya, Fransa, Almanya'yı da bilmek gerekmektedir.⁸² Burada en önemli amaç medeniyetlerin genel tasvirini gerçeklikleriyle birlikte yapmaktır. Bu aynı zamanda müverrihin yaşanmışlıkları yeniden yaşatması anlamına gelmektedir. Bir toplum veya medeniyet araştırıldığında onun hem maddi, hem de manevi yanı incelendiği zaman bu amaç gerçekleşmiş olur.⁸³

Ziya Gökalp'e göre de tarih biliminin en önemli aktörü müverrihtir. Müverrihin araştırmalarla ortaya koyduğu sonuçlar, o toplumun milli ve kültürel değerleriyle ilgili bilgiler vermektedir. Müverrih bir olayı aktarırken takip etmesi gereken yol: Mazinin izlerini taşıyan bütün kaynakları arayıp bulmak ve tetkik etmektir. Ama kişi bazen kendi menfaati gereği doğruları gizlemek zorunda kalmaktadır. Bu olay aynı zamanda o kişiye de etki etmektedir. Çünkü kişi kendi çıkarlarından dolayı olayı gizlediğinin farkındadır. Bir olayın gerçeğini saklayan biri, başkasıyla ilgili de aynı şeyi düşünebilmektedir. Yani bunu başkasının da yapabilme ihtimali üzerinde düşünmeye başlamaktadır.⁸⁴ Müverrih konuya ilişkin bütün vesikaları toplamalı, onların menşei, anlamını denetlemelidir. Daha sonra vesikalardaki vakaları yeniden izah etmeye çalışmalıdır.⁸⁵ Bu süreçte de nesnellikten uzaklaşmamalı ve olayları olduğu gibi aktarmaya çalışmalıdır. Atatürk'e göre de müverrihin tarafsız bir şekilde hadiseleri anlatması gerekmektedir. Bunun için onun olayı iyi bir şekilde öğrenmesi ve onu kavraması gerekmektedir. Sözkonusu yol yorucu olsa da, sonuçta doğru bilgiler verebilmektedir.⁸⁶ Aristoteles'e göre de şair ve müverrih arasında her zaman fark vardır. Müverrih olayları olduğu gibi yazma eğilimdeyken, şair daha çok ihtimalden hareketle olayı betimlemektedir.⁸⁷

Son dönemlerde Türk tarihçiliği daha çok arşivlerde uğraşmaya eğilim gösterirken, diğer bilimlerden uzaklaşmıştır. Belge yayınlamayı kendine görev olarak görürken, faraziyelerden kaçmaya çalışmıştır.⁸⁸ Türk tarihçiliğinde 1980'lerin ikinci yarısından itibaren bazı istisnalar hariç, belgelerden hareketle özellikle Osmanlı tarihçiliği yapılmaya başlanmıştır. Burada daha çok sığ

⁸² Uyanık, *age*, s. 255

⁸³ Köprülü, *age*, s. 9

⁸⁴ Gökalp, *age*, s. 18

⁸⁵ Bıçak, *age*, s. 391

⁸⁶ İsmail Hakkı Uzançarşılı, "Türk Tarihi Yazılırken", *Belleten*, C:3, S:10, s. 353

⁸⁷ Ahmed Saib, *age*, s. 207

⁸⁸ Özbaran, *a.g.e*, s. 40

belgeci tarihçiliğe eğilim gerçekleşmiş ve analitik boyut ikinci planda tutulmuştur.⁸⁹ Oysa tarihçinin kişi veya olayı araştırırken objektif tavır takınması çok önemlidir. Ama kişiyi subjektifliğe doğru yönlendiren etkenleri göz önünde bulundurarak, tarih yazımında tarafsızlık için kriter belgeye mümkün olduğu kadar sadık kalınmasıdır denebilir. Yani araştırmacının geçmişte yaşanmış olaylar ve şahıslar konusunda tarafsız kalması için gerçekleri değiştirmeden ortaya koyması, bilgi, belge ve tanıklara dayanmış olması gerekmektedir.⁹⁰

Arşiv belgelerinin bu kadar öne çıkmasındaki etkenlerin başında muhtemelen daha objektif bir tutum sergilemek gelmektedir. Çünkü bu sayede tarihçinin kendi yorumu bir anlamda ikinci plana itilmekte ve belgeler öne çıkarılmaktadır. Oysa yorum vermek kaynaklar arasında varolabilecek yakın veya uzak bağlantıların izahı demektir.⁹¹ Tarihte önemli olan yaşanmış olay, onun nedeni veya nedenlerini kendi içinde barındıran yorumlardır.⁹² Bununla birlikte daha çok belge tarihçiliğine olan eğilim olayların tam anlamıyla açıklığa kavuşmasına engel olabilmektedir. Bir kere belgeleri düzenleyen resmi makamların kolaylıkla yanlış yapma ihtimalleri vardır. Bundan başka belgelerin bazen tercümesinin verilmesi bile yeterli görülebilmektedir. Elbette bu tip çalışmaların önemini göz ardı etmemek gerekmektedir. Ama sadece o belgenin yeterli olmadığı da bir gerçektir.⁹³ Bundan başka araştırmacının da görüşünün eklenmesi gerekmektedir. Böylece okuyucu yeni bir yorumla karşılaşacak ve olayı farklı bir açıdan izleme veya anlama olanağına sahip olacaktır.

Sonuç

Tarih veya tarihçilik insanoğlu için her zaman önemli uğraş alanlarından biri olmuştur. Çünkü kişi kendisinin ve ondan önceki insanların yapıp ettiklerini onun sayesinde öğrenebilmektedir. Bu süreçte öğrenilen bilgilerin gerçeklikleri olduğu gibi yansıtması gerekmektedir. Yaşanmış olan olduğu gibi aktarılmadığında kişi farklı görüş veya yorumlar edinebilmektedir. Bu da onun kendine dair belirlediği yaşam çizgisini etkileyebilmekte veya

⁸⁹ Oktay Özel O- Gökhan Çetinsaya, “Türkiye’de Osmanlı Tarihçiliğinin Son Çeyrek Yüzyılı: Bir Bilanço Denemesi”, *Toplum ve Bilim*, S:91, 2002, s. 18

⁹⁰ Necati Çavdar, “Tarihsel Biyografi İnşasında Sübjektiflik Sorunu”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S:60, 2017, s. 642

⁹¹ Togan, *age*, s. 101

⁹² Sander, *age*, s. 61

⁹³ Mustafa Gündüz, “Metodoloji, Kavram ve Konu Kıskaçında (Türk) Eğitim Tarihçiliği”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, C:4, S:7, 2018, s. 106

yanlışa düşmektedir. Tarihçinin olaylara nesnel yanaşması veya yorumlaması her zaman tarih yazımında en önemli sorunların başında gelmiştir. Türk tarihi de diğer toplumlar gibi bu gibi sorunlardan kendi nasibini almıştır. Bu yüzden Türk münevverleri tarih yazımında karşılaşılan sorunların en aza indirilmesi için birtakım görüş belirtmişlerdir. Özellikle belirlenen yöntem veya usul sayesinde tarih yazımında düşülen yanlışlardan kurtulabilmenin veya en az düzeye indirebilmenin mümkün olabileceği düşünülmüştür. Söz konusu yöntemlerin başında tenkit veya intikad gelmektedir. Münevverler bu sayede tarihi bilgilerin önyargıdan kurtulacağına ve okuyucuya doğru bilgi verileceğine inanmışlardır. Böylece yazılı, şifahi ve diğer türlü kaynaklardan elde edilen bilgiler sorgulanarak gerçekliklerin bilinmesine olanak sağlanacaktır. Tenkidin en önemli yöntemi hiç kuşkusuz sorgulamadır. Bu da bir anlamda tarihçilerin eldede ettikleri bilgileri durmadan sorgulamaları anlamına gelmektedir. Yani tarihçiler sadece tarihi değil, aynı zamanda felsefi bir tutum da sergilemelidirler. Çünkü tarihçinin felsefi tutum sergilemesi elde ettiği verilerden şüphe etmesi demektir. Şüphe de araştırmanın sadece birtakım belgelerle sınırlı kalmaması anlamına gelmektedir. Sorgulama sürecinde sadece belgenin değil, yazarın da işe dahil edilmesi münevverlerin doğru bilgiye ne kadar ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bununla birlikte tarihçinin nesnel tavrı da tarih yazımında gerçekliğin gözler önüne serilmesine etki etmektedir. Tarihçi ne kadar önyargısız olursa onun ortaya koyduğu çalışma bir o kadar nesnel ve kendi içinde gerçeklik barındırmaktadır. Özellikle kişiye etki edebilecek olan din, ırk, cins, sosyal, iktisadi ve siyasi durumu devre dışı bırakmak gerekmektedir. Ama işin içinde insan olduğundan ona etki edebilecek faktörlerden kurtulmak zor gözükmektedir. Türk münevverler de bunun farkında olduklarından, etkinin de mümkün kadar aza indirilmesini önermişlerdir.

Münevverlerin tarihi bu kadar önemsemelerinin altında geleceğin bu sayede kurgulanacağını düşünmeleri yatmaktadır. Çünkü tarih sadece geçmişte takılıp kalmak anlamına gelmemektedir. Tarih insanoğluna geçmişten hareketle bugünü anlama ve geleceği kurma olanağı sağlamaktadır. Böylece Türklerin en önemli eksikleri olan geleceğe dair kurgu yapma imkanı elde etmiş olurlar. Münevverler de bir anlamda bunu söylemeye çalışmışlardır. Çünkü geçmişteki yaşanmışlıklar bilinmeden yapılan kurgulama her zaman eksik kalacaktır. Bu da sonucun hüsrana uğraması demektir. Türk münevverlerin tarih yazıcılığında yönetime dair ileri sürdükleri görüşlerin belki de en önemli amacı budur.

Kaynaklar

1. AHMED Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet I Cild*, Sad: Dündar Günday, Sabah gazetesi yayınları, İstanbul, 1972
2. AHMED Saib, “Rehber-i Müverrihin:Mükemmel ve Muntazam Tarih-i Osmanı Nasıl Yazılır?”, Haz:A.Ertuğrul, *İstem*, S:1, 2003, s. 203-223.
3. AKÇURA Yusuf, *Tarih-i Siyasi-Ders Notları*, Haz: E.Kılınç, Ötüken yayınları, İstanbul, 2016
4. BAYKARA Tuncer, *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*, IQ Kültür Sanat yayıncılık, İstanbul, 2007
5. BIÇAK Ayhan, “Tarih Düşüncesi”, *Cogito*, S:73, Yapıkredi yayınları, 2013, s. 36-60
6. BIÇAK Ayhan, *Türk Düşüncesi II:Kaygılar*, Dergah yayınları, İstanbul, 2010
7. BOLAY Hayri Süleyman, “Yusuf Akçura`ya Dair Bazı Notlar”, *Tanzimat`tan Günümüze Türk Düşünürleri:Tanzimat`tan Cumhuriyet`e Siyasi, İdari ve Sosyal Düşünce Temsilcileri Cilt 1*, Haz. Bolay H.Süleyman, Nobel yayınları, Ankara, 2015
8. ÇAVDAR Necati, “Tarihsel Biyografi İnşasında Sübjektiflik Sorunu”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S:60, 2017, s. 627-644
9. İLERİ Celal Nuri, “Milli Tarih, Tenkidi Tarih”, Çev:Ahmet Vurgun, *TUHED*, C:3, S:2, 2014, s. 217-227.
10. GEORGEON François, *Türk Milliyetçiliğinin KökenleriYusuf Akçura(1876-1935)*, Çev: Alev Er, Tarih Vakfı Yurt yayınları, İstanbul, 1999
11. GÖKALP Ziya, *Küçük Mecmua-II*, Çeviriyazı.Şahin Filiz, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk yayınları, Antalya, 2009
12. GÖRKAŞ İrfan, “Tarih Yazıcılığından Tarih Felsefesine:Mehmet Arif'in “Muhakemeli Tarih” Anlayışı”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S:28, s. 261-293.
13. GÜNDÜZ Mustafa, “Metodoloji, Kavram ve Konu Kısılcında (Türk) Eğitim Tarihçiliği”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, C:4, S:7, 2018, s. 88-130.
14. GÜNEŞ Ahmet, “Tarih, Tarihçi ve Meşruiyet” *AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S:17, 2005, s.28-75.
15. KAFESOĞLU İbrahim, “Tarih İlmi ve Bizde Tarihçilik”, *Tarih Dergisi*, XIII, (17-18), s. 1-16.
16. KÖPRÜLÜ Fuad, “Türk Edebiyatı Tarihi`nde Usul”, *Edebiyat Araştırmaları*, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara, 1999.
17. ORTAYLI İlber, *Tarih Yazıcılık Üzerine*, Cedit neşriyatı, Ankara, 2011
18. ÖZBEK Nadir, “Alternatif Tarih Tahayyülleri:Siyaset, İdeoloji ve Osmanlı-Türkiye Tarihi”, *Toplum ve Bilim*, S:98, 2003, s. 234-254.
19. ÖZBARAN Salih, “Tarihçi ve Toplum”, *EÜEF Tarih İncelemeleri Dergisi*, S:1, s. 1-7.
20. ÖZBARAN Salih, “Türkiye`de Tarihçiliğin Görüntüsü”, *DEÜAİİTE Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C:1, S:2, 1992, s. 33-49.
21. ÖZEL O., ÇETİNSAYA G., “Türkiye`de Osmanlı Tarihçiliğinin Son Çeyrek Yüzyılı: Bir Bilanço Denemesi”, *Toplum ve Bilim*, S:91, 2002, s. 8-38.
22. SANDER Oral, “Tarihte Yöntem”, *AÜSBFD*, C:28, S:1, 1973, s. 59-71
23. ŞEBBENDERZADE Filibeli Ahmed Hilmi, *İslam Tarihi*, Ed:Cem Zorlu, Ağaç yayınları, İstanbul, 2009
24. TEKELİ İlhan, “Siyasetçilerin Tarihle İlişki Kurma Ahlakı Üzerine”, *Cogito*, S:73, Yapıkredi yayınları, 2013, s. 283-304
25. TOGAN Velidi Zeki, *Tarihte Usul*, Enderun kitabevi, İstanbul, 1985

26. UYANIK Necmi, “Celal Nuri İleri ve Tarih Anlayışı”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S:16, 2004, s. 239-258
27. *Türk Tarih Kongresi-I*, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara, 2010
28. UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, “Türk Tarihi Yazılırken”, *Bellekten*, C:3, S:10, s. 349-353